

СТРУКТУРА УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ОФІЦЕРА

У статті представлена структура управлінської культури військового керівника, що являє собою багатогранне, динамічне утворення, та розкриті її основні компоненти. Розглянуто поняття управлінської культури офіцера Збройних Сил України. Формування управлінської культури офіцерів слід пов'язувати з всебічним розвитком їх духовної сфери, професіоналізму, компетентності. Управлінська культура майбутнього офіцера виступає основним і обов'язковим регулятором його управлінської діяльності і поведінки. Управлінська культура майбутнього офіцера представляє собою складне динамічне утворення, яке визначає складові: професійну, психолого-педагогічну, моральну й інформаційну культуру.

Ключові слова: культура, управління, управлінська культура, майбутній офіцер.

Постановка проблеми. Сучасні потреби суспільства, держави, української армії щодо професійної кваліфікації особистісних і громадянських якостей майбутніх офіцерів вимагають удосконалення системи їх підготовки у системі вищої військової освіти. У майбутнього фахівця на належному рівні мають бути такі риси та якості, як ставлення до народу, оточуючого середовища, свого регіону, відповідальність перед собою, своїм підрозділом, армією, країною, людством за свої професійні рішення у ситуаціях потреби морального вибору, творча індивідуальність, розуміння соціальної ролі своєї професії, висока управлінська культура, сприйняття духовно-морального, етичного та політичного виборів та ін.

Цінності наукові та морально-етичні є внутрішнім стрижнем і базою формування професійних якостей. Не останнє місце в їх формуванні займає культура, яка визначає спосіб життя, впливу на людей і в цьому сенсі є однією з основних складових управлінської діяльності майбутніх офіцерів. Управлінська культура майбутнього офіцера являє собою внутрішній стрижень його особистості, що дозволяє виробити відповідну тактику і стратегію діяльності. Вона визначає його лінію поведінки, що є не тільки передумовою і необхідною умовою успішного функціонування військового підрозділу (частини), але й значною мірою сприяє подоланню духовної кризи в нашій країні, технократичного мислення, бездумного ставлення до природи і соціуму.

Актуальність теоретичних і практичних аспектів покращення управлінської культури офіцера зумовлено, перш за все, гуманізацією, гуманітаризацією, демократизацією стосунків у Збройних Силах України з метою якісного вирішення завдань службової діяльності. З одного боку, об'єктивно зростає значення культурологічної підготовки офіцера як з теоретичної, так і з практичної сторони його управлінської діяльності, а з іншого – значна частина офіцерів не використовує досягнення різних галузей гуманітарних наук у своїй повсякденній діяльності, не вміє науково аналізувати й формувати ціннісні та змістові аспекти управлінської діяльності, використовувати відповідні форми, методи та засоби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичне обґрунтування управлінської культури офіцерів знайшло своє відображення в

працях таких військових педагогів: О.В. Барабанщикова, М.І. Дьяченка, В.Ф. Перевалова, В.В. Ягупова та ін. Ряд аспектів із цієї проблеми досліджено в дисертаційних працях О.В. Бойка, Є.Ю. Литвиновського, Л.В. Олійника, М.В. Руденка, М.М. Тарнавського, Р.В. Торчевського. У той же час, проблема формування управлінської культури у майбутніх офіцерів донині не була предметом спеціального дисертаційного дослідження в галузі педагогіки.

Є багато тлумачень поняття “культура” через те, що воно багатоспектральне та складне. Культура реалізується в продуктах матеріальної і духовної праці, системі соціальних норм, але вона не зводиться тільки до сукупності матеріальних і духовних цінностей, створених суспільством, це – специфічний спосіб людської діяльності, якісна характеристика розвитку людини, її духовного світу, ступінь універсальності, з яким вона взаємодіє із навколишнім світом і самим собою [2].

На думку Л.В. Олійника, управлінська культура офіцера – це поняття, яке передбачає наявність в офіцера специфічних для його професії знань теорії і психології управління, спеціальних умінь і навичок, а також набір особистісних якостей, які забезпечують ефективність його управлінської діяльності під час виконання службових і бойових завдань [6, с. 201].

Метою статті є визначення поняття та структури управлінської культури майбутніх офіцерів.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, основними ознаками культури управління можуть бути: глибина наукового розуміння функцій військового керівника; широта мислення військового керівника; доброзичливість, людяність і гуманне ставлення до підлеглих; щирість і природність у поведінці, вчинках; правдивість та відвертість; толерантність, чуйність і повага до підлеглих; скромність, розвинене почуття власної гідності; чемність, готовність відгукнутися на прохання підлеглих; розумне і природне дотримання прийнятих у суспільстві правил поведінки.

Управлінська культура, як і культура особистості офіцера, – це гармонія знань і морально-естетичних якостей, що, певна річ, залежать від інтелекту і культури військових керівників.

Процес управління має не тільки змістовий, організаційний, а й технологічний бік. Технологія процесу управління вміщує три основні компоненти: організація інформаційної системи; документування управлінської діяльності; процедури, що розробляються для всіх видів управлінської діяльності (підготовка перспективного плану, проведення нарад, зборів тощо).

Технологічний бік культури управління діяльності офіцера Збройних Сил України – це культура створення таких інформаційних систем, документів та правил-інструкцій, які б відповідали сучасним вимогам ділового стилю та встановленим нормам. Чітко організовану технологію процесу управління, його культуру можна подати і у вигляді конкретних компонентів різних управлінських процедур як організацію самого об’єкта управління.

Умови формування культури управлінської діяльності офіцера Збройних Сил України визначаються характером і рівнем суспільного розвитку, структурою суспільних відносин і міжособистісних зв’язків, рівнем духовної культури, знаннями, досвідом, а також тими обставинами, що характеризують

об'єкт управління, суспільство загалом, структуру цього об'єкта, закономірності його функціонування і розвитку, та основними принципами управління.

Складну структуру управлінської культури офіцера можна розділити на чотири основні частини, які визначають відповідно його професійну, психолого-педагогічну, моральну й інформаційну культуру. До професійної віднесемо культуру організаційну, ділового спілкування, прийняття рішень і мовну. Психолого-педагогічну культуру визначають такі його складові, як психологічна та педагогічна культури; моральну культуру – моральні принципи, життєві цінності, духовність, професійна етика, світогляд і патріотизм; інформаційну – культура роботи з інформаційними потоками, моральний ценз, а також культура прийняття рішень.

Культура проходить стрижнем через усі сфери службової діяльності військовослужбовця.

Відрізняють політичну, художню, інженерну та інші види культури, які є складовими загальної культури. О. Романовський поняття “управлінська культура” виділив в особливий вид [2, с. 283]. Це пов'язано з тим, що керування як специфічний вид людської діяльності прямо чи опосередковано робить довгостроковий і фундаментальний вплив на життя людини, суспільства, природи.

Культура керування – це така інтегральна характеристика офіцера, що є невід'ємною частиною його професійної культури і визначає сукупність рис і якостей, внутрішні і зовнішні прояви яких активно сприяють ефективному виконанню управлінських функцій і плідному спілкуванню з працівниками різного рівня в будь-яких обставинах без зайвих психологічних і моральних ускладнень.

Професіоналізм військового управлінця є одним із найважливіших елементів управлінської культури.

У свою чергу, компетентність у сфері його діяльності, далекоглядність, відповідальність, заповзятливість, володіння управлінськими технологіями, творчий підхід до вирішення проблем, орієнтацію на саморозвиток є проявами професіоналізму. У його структурі можна виділити культуру прийняття рішень, організаційну, ділового спілкування, мовну і фізичну.

Організаційна культура, на думку М.В. Руденка, – це система нормативно-правових засад, правил, військових традицій і ціннісних орієнтацій, яка визначає службові взаємовідносини як між підлеглим особовим складом, так і з прямими (безпосередніми) начальниками офіцера. Тому вона структурно складається як із формалізованих, регламентованих нормативними документами та військовими статутами прав, повноважень і обов'язків, так і з інтересів, мотивів, психологічного клімату, очікувань, вірувань керівника й військового колективу [5, с. 65].

Накази і розпорядження начальника, який має організаційну культуру, відрізняються чіткістю і лаконічністю, а управлінські рішення глибокою обґрунтованістю.

Культура керування значною мірою складається з культури прийняття і реалізації рішень. Культура прийняття рішень займає важливе місце в

забезпеченні ефективної управлінської діяльності офіцера. Вона складається із попереднього аналізу проблемної ситуації, ретельної підготовки і всебічного обґрунтування можливих рішень, прогнозування ймовірних результатів прийняття того чи іншого їх варіанту [4].

Мовна культура – досить широке поняття, що полягає не тільки в чіткій і правильній побудові фраз, хоча і це дуже важливо. Вона характеризує багатий словниковий запас офіцера, який не обмежується професійною лексикою, що свідчить про його широкий кругозір та ерудованість. Офіцер у своєму арсеналі використовує як вербальні, так і невербальні засоби спілкування.

Культура ділового спілкування є своєрідним показником управлінських відносин і стилю керівництва, яка може бути також і проявом загальної культури, емоційно-вольових якостей, життєвих цінностей і ставлення офіцера до особового складу. Мета керівництва – координація дій військовослужбовців на швидке та якісне виконання завдань, поставлених перед військовим підрозділом (частиною).

Фізичну культуру, на нашу думку, потрібно віднести до професійної культури через те, що вона у всі часи вважалася необхідним атрибутом професійної майстерності офіцера. Специфіка проходження військової служби усіма категоріями особового складу вимагає від офіцера досконалої фізичної форми, дотримання здорового способу життя.

Формування настанови на здоровий спосіб життя та підтримання стабільного морально-психологічного стану підлеглих є одним із пріоритетів офіцера будь-якої управлінської ланки.

Важливою складовою управлінської культури офіцера є психолого-педагогічна культура.

Психологічна культура. По-перше, офіцеру необхідно бути психоаналітиком, розуміти реакцію підлеглого на свої слова, дії і наміри, адекватно реагувати на неї, контролювати свої емоції, бути стійким у стресових ситуаціях. По-друге, він має розуміти психічний стан співрозмовника і відповідно до нього обирати стиль спілкування. По-третє, офіцерові потрібно керувати морально-психологічним кліматом у підрозділі, максимально сприяючи результативній діяльності особового складу.

У військовій педагогіці педагогічну культуру О.В. Барабанічиков і С.С. Муцинов [1] розглядають як оволодіння військовим педагогом педагогічного досвіду людства, ступінь його досконалості в педагогічній діяльності, досягнутий рівень розвитку його особистості як педагога. Основними складовими педагогічної культури вони вважають: педагогічну спрямованість; психолого-педагогічну ерудицію; гармонію розвинутих інтелектуальних і моральних якостей; високу педагогічну майстерність і організованість; уміння продуктивно поєднувати навчально-виховну і науково-дослідницьку діяльність; сукупність професійно важливих якостей, які дуже потрібні в педагогічній діяльності; педагогічно спрямоване спілкування і поведінку; постійне прагнення до самовдосконалення.

Моральна культура офіцера визначається його загальною культурою і включає моральні принципи і переконання, життєві цінності, кодекс честі офіцера, професійну етику, світоглядні позиції, патріотизм.

Моральними принципами вважають особливу форму індивідуальної і суспільної свідомості людей, що узагальнено відбиває сукупність етичних вимог суспільства до індивідуума в сфері його спілкування і відносин з іншими індивідуумами і соціумом у цілому. На підставі цих вимог, можливість дій і вчинків конкретної людини обмежується визначеними рамками з метою підпорядкування його деяким обов'язковим загальноприйнятим нормам. Наявність подібних обмежень не є обмеженням волі взагалі, а лише суспільно визнаною формою можливості її прояву. Зневага до суспільних, у першу чергу, загальнолюдських норм моралі розбещує і духовно спустошує людину [3].

Як відзначає Е.А. Ямбург, “в епоху сум'яття розумів культурно-історична педагогіка покликана звернути особливу увагу на вироблення табу і розвиток у молодих людей відчуття останньої межі, переступати яку не можна ніколи, ні за яких обставин. В іншому випадку крах особистості неминучий. Найтонша грань між свободою і свавіллям полягає в тому, що справжня воля припускає внутрішнє самообмеження. Тільки відчуваючи себе невідьником моральних принципів, людина здатна вільно, природно, посилено протистояти впливу розбещеного середовища, зберігаючи себе як суверенну особистість” [7, с. 8].

Завдання щодо виховання високоморальної особистості набуває особливого сенсу, коли мова йде про майбутнього військового керівника. В управлінській діяльності частіше ніж у будь-якій іншій офіцер стикається з необхідністю здійснити той чи інший моральний вибір.

Виховання певної сукупності особистісних якостей офіцера може впливати на його моральний вибір при прийнятті і реалізації управлінських рішень. Військовий управлінець безумовно повинен поважати особистість підлеглого, його честь і гідність. Моральними принципами офіцера повинні бути чесність, совісність, порядність, співчуття і чуйність, великодушність і шляхетність. Ці якості виключають можливість прояву бюрократизму, брутальності, хамства, черствості і зневажливого ставлення до підлеглих [5].

Приведені моральні принципи вважаються загальнолюдськими, і вони мають бути притаманні кожному офіцерові-управлінцю, для якого слова “офіцерська честь і гідність” мають високий зміст.

В умовах реформування армії підвищуються вимоги до кожного її представника, змінюється наше мислення, але почесне звання військовослужбовця, поняття честі і гідності залишаються незмінними.

Підтримувати це звання на високому рівні допомагає військовий етикет як прояв культури військовослужбовця.

Поняття честі та етикету формувалось у професійних військових з дитинства і зазвичай яскраво проявлялося згодом у військовій службі, на полі бою. Тут доречно навести слова видатного військового теоретика М. Драгомирова: “Тепер у військовому організмі переворот повний: надто мало вчителів, надто багато учнів. Вихід із такої ситуації один: офіцеру потрібно безперервно і постійно працювати, якщо він хоче бути гідним свого звання... Багато зусиль треба докласти, щоб із чистою совістю сказати: чимало людей пройшло через мої руки і мало буде між ними таких, які від того не стали кращими”.

Важливо, щоб офіцер, який дотримується норм військового етикету, був благом для будь-якого суспільства, колективу, підлеглого, оскільки його відрізняє високий рівень культури і непорушний пріоритет життєвих цінностей.

Офіцери повинні володіти сучасними управлінськими технологіями, мати високий рівень правової, економічної та психолого-педагогічної підготовленості.

У той же час їх необхідно виховувати на ідеалах глибокої порядності, розвивати в них чітку систему духовних цінностей і норм професійної етики, яка є сукупністю норм професійного спілкування керівника, його поведінки, прояву почуттів; пов'язана з діловим етикетом. Проте розвивається як елемент професійної підготовки і виступає формалізованим комплексом норм і правил поведінки залежно від кожної конкретної ситуації [3].

Духовні і морально-етичні якості офіцера визначаються світоглядною позицією і загальною культурою. Світогляд, що орієнтує на виконання завдань будь-якою ціною, призводить, у кінцевому рахунку, до збідніння в духовній сфері, а потім, опосередковано, до цілком матеріальних втрат: екологічних і людських катастроф. Управлінська діяльність повинна спиратися на чітку світоглядну позицію військового управлінця, засновану на принципах гуманізму, людинолюбства, уявленні, що творчі здібності людини є головним чинником успішного виконання будь-якого бойового завдання.

Високий рівень загальної культури офіцера, його кругозір і ерудиція, здатність сприймати красу навколишнього світу, мистецтва, музики, архітектури не тільки підвищують авторитет, але і роблять життя багатіше, яскравіше, змістовніше. Людина, яка здатна захоплюватися прекрасним, не зможе заподіяти нікому шкоди. Але людина військова, за вимогою свого професійного обов'язку, може зіткнутися з необхідністю вдатися до крайніх заходів. У цьому полягає протиріччя. Чи може заподіяти шкоди ворогові висококультурна, духовно багата людина? На одні шальки терезів лягає відразу до вбивства, нашарована прогресом та цивілізацією, на інші – любов до Батьківщини, своєї землі, родини, обов'язок захищати та зберігати їх мир і спокій.

У зв'язку із цим, важливим елементом успішної управлінської культури є патріотизм військового управлінця. Людина без коренів ніколи не викликала поваги. Якщо в неї немає відчуття Батьківщини, немає внутрішнього справжнього, а не “наносного” зв'язку з нею, то людина не може мати того стрижня, який примушує почувати всю глибину почуття до своєї Вітчизни, у процесі духовного виховання “злитися” з нею розумом і душею, стати Громадянином з великої букви. Відчуття патріотизму повинне бути в крові, насамперед, у людини військової. Безперечно, це саме те почуття, яке штовхає людину на виконання свого обов'язку, на подвиг, а часом і на смерть. Патріотизм військових керівників призвів би до покращення в армійському середовищі дисциплінованості, зменшив би кількість надзвичайних подій, нещасних випадків. У результаті, реформування Збройних Сил відбувалось би більш швидкими темпами та більш якісно. Тобто, можна було б добитися оптимізації цього процесу.

Інформаційна культура, на думку М.В. Руденка, є найбільш динамічною складовою культури управління офіцера. Прийняття кожного важливого

управлінського рішення вимагає від нього врахування великих обсягів різноманітної інформації та відповідної її обробки [5, с. 68].

Висновки. Отже, управлінська культура майбутнього офіцера, на нашу думку – це багатогранне, динамічне утворення, яке представляє сукупність правил, етичних норм, принципів, життєвих цінностей і настанов, світоглядних позицій, яка лежить в основі виконання управлінських та організаційних функцій у процесі його службової діяльності. Вона потребує від нього високих моральних, військово-професійних і особистісних якостей, що необхідні для успішного керівництва військовим підрозділом (частиною) у будь-якій ситуації на будь-яких управлінських посадах при складному та напруженому характерові військово-професійної діяльності.

Розглянуті нами структурні компоненти культури управлінської діяльності офіцера, безперечно, не обмежуються лише наведеним переліком, а ті, що були розглянуті, безумовно, значно ширші змістовно та істотно складніші структурно. Основною метою аналізу структури культури управління є проблема врахування її результатів у навчально-виховному процесі Національного університету оборони України як пошук ефективних шляхів і засобів формування професіоналізму офіцера.

Отже, насамкінець ми можемо підкреслити, що є необхідність підготовки сучасного офіцера до складного та динамічного характеру військової служби на будь-яких управлінських посадах.

Перспективами подальших розвідок з даної проблематики дослідження можуть бути такі: діагностування сучасного стану управлінської культури в майбутніх офіцерів; обґрунтування цілей, принципів, змісту, форм і методів формування управлінської культури у майбутніх офіцерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Барабанщиков А.В.* Педагогическая культура. Учебное пособие. / А.В. Барабанщиков, С.С. Муцынов. – М.: Воениздат. – 1985. – 240 с.
2. *Романовский А.Г.* Теоретические и методические основы подготовки инженера в высшем учебном заведении к будущей управленческой деятельности: дис... д-ра пед. наук. – К., 2001. – 501 с.
3. *Романовський О.Г.* Морально-етична основа професійної діяльності керівника / О.Г. Романовський // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти: Збірник наукових праць. – Х.: Каравела. 1999. – Вип. 4. – С. 206–218.
4. *Романовський О.Г.* Світоглядна позиція майбутнього керівника / О.Г. Романовський // Наука і сучасність: Зб. наук. пр. Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова. – К.: Логос, 2000. – Вип. 2. Ч. 1. – С. 148–159.
5. *Руденко М.В.* Культура управлінської діяльності офіцера Збройних Сил України / М.В. Руденко // Збірник наукових праць Київського гуманітарного інституту Національної академії оборони України – 2003. – № 1 (32). – С 64–72.
6. Філософсько-методологічні проблеми військово-соціального управління: [підручник] / В.Ф. Баранівський, Л.М. Будагянц, Є.С. Катаєв, Л.В. Олійник, В.В. Стасюк та ін.; під заг. ред. В.Ф. Барановського. – К.: НУОУ, 2011. – 308 с.
7. *Ямбурург Е.А.* Контуры культурно-исторической педагогики / Е.А. Ямбурург / Педагогика. – 2001. – № 1 – С. 3–10.

С.В. Бурый, полковник
Департамент военного образования и науки
Министерства обороны Украины

СТРУКТУРА УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩЕГО ОФИЦЕРА

В статье представлена структура управленческой культуры военного руководителя, которая представляет собой многогранное, динамичное формирование, а также раскрыты ее основные компоненты. Рассмотрено понятие управленческой культуры офицера Вооруженных Сил Украины. Формирование управленческой культуры офицеров следует связывать с всеобщим развитием их духовной сферы, профессионализма, компетентности. Управленческая культура будущего офицера выступает основным и обязательным регулятором его управленческой деятельности и поведения. Управленческая культура будущего офицера представляет собой сложное динамичное формирование, которое обозначают составляющие: профессиональной, психолого-педагогической, моральной и информационной культуры.

Ключевые слова: культура, управление, управленческая культура, будущий офицер.

Serhii Buryi, Colonel,
Directorate of Military Education and Science,
Ministry of Defence of Ukraine

STRUCTURE OF MANAGEMENT CULTURE OF A FUTURE OFFICER

The structure of management culture of a military leader, which is a multi-sided and dynamic formation, is presented and its key elements are described in the article. The notion of management culture of an officer of the Armed Forces of Ukraine is considered. The formation of management culture of officers should be connected with their harmonic spiritual development, professionalism, competence. The management culture of a young officer acts as the main and the necessary factor of his or her management activity and behavior. The management culture of a future officer is a complex and dynamic formation which determines its elements, such as professional, psychological, moral and informational culture.

Key words: culture, management, management culture, future officer.